

MASALLARDA AĞAÇ KÜLTÜ*

Şahin BÜTÜNER**

Özet

Tabiatüstü varlıklarla uyum içinde olmak, onların lütuflarına nail olabilmek, mevcut olumsuz durumu olumlu hale getirebilmek için bütün olağanüstülüklerle atfettiğimiz kelime “kült” tür. Kült olağanüstü bir hayat görüşüdür. Türk halk kültüründe geçmişten günümüze kadar gelmiş birçok kült bulunmaktadır. Bunlardan öne çıkan kültürler: ağaç, yer, su, ateş, gök, dağ, mağara ve atalar kültürüdür. Konu kapsamına giren ağaç kültü, mitolojik dönemden günümüze kadar çeşitli anlatılarda kendini gösterirken aynı zamanda mitolojik dönemdeki bazı işlevlerini de halen yansıtmaktadır. Mitolojik düşüncede ağaç, koruyucu ve merhametli ana Tanrı Umay ile beraber Ülgen tarafından yere indirilmiştir. Kült özelliği taşıyan ağaçlarda kutsallığın bir yansıması bulunmaktadır aynı zamanda ağaç ata ruhlarının makamıdır. Bu makalede Türk tabiat kültürlerinden olan ‘ağaç kültü’ nün Kunoş’tan günümüze kadar Anadolu’da derlenen masallarda ne şekilde yer aldığı işlevsel anlamda sınıflandırıldıktan sonra mitolojik yönlerine yapılan atıflar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Masallar, Din, Kült, Ağaç Kültü

THE CULT OF TREES IN TALES

Abstract

The word "cult" we have allotted to all the extraordinary powers to be in harmony with supernatural presence, to receive their bounties, to make the negative situation positive. In the Turkish folk culture there are many cults that have come from the past to the present day. The important cults are: Tree, ground, water, fire, sky, mountain, cave and ancestral cult. Tree cult covered toppic, while appearance in various narrative from the mythological period to the day same time is reflects currently some of its functions in the mythological period. Tree in mythological thought, was brought down by Ülgen and Mother God Umay who protector and merciful. There is a reflection of sanctity in trees carrying cult features and tree is place of ancestral spirits. In this article, tree cult which one of the Turkish natural cult references to mythological aspects will be discussed after classifying in functional sense in tales compiled in Anatolia until today from Kunos.

Key Words: Folktales, Religion, Cult, Tree Cult

Giriş

Türk halk kültüründe geçmişten günümüze kadar gelmiş birçok kült bulunmaktadır. Bunlardan öne çıkan kültürler: ağaç, yer, su, ateş, gök, dağ, mağara ve atalar kültürüdür. Günümüzde derlenen masallar içerisinde bu kültürlerin birçoğuna rastlanılmakla birlikte konu kapsamımıza giren ağaç kültü, mitolojik dönemden günümüze kadar çeşitli anlatılarda kendini gösterirken aynı zamanda mitolojik dönemdeki bazı işlevlerini de halen yansıtmaktadır.

* Bu makale, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalında yürütülen “Masallarda Kültürlerin Çözümlemesi ve Geçişliliği” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretim Görevlisi, butunersahin@gmail.com

Ağaç kültüründen bahsetmeden önce “Kült kavramı tam olarak ne demektir?” sorusunun giderilmesi gerekmektedir. Kült ile ilgili sözlüklerde geçen tanımlardan yola çıkacak olursak:

Culte, “ 1. Tapma, Tapınma, Tapınış, Tapınç. 2. Din, Mezhep. 3. Ayin, İbadet. 4. Saygı, Derin Saygı, Büyük Sevgi.” (Büyük Fransızca- Türkçe Sözlük, 1999: 355).

Cult, “ Mezhep, çığır, inanç, tapınma” (İngilizce- Türkçe Redhouse Sözlüğü, 1994: 229).

Kult, “ 1. Kült, tapma, tapınma 2. Din, mezhep, ibadet, ayin. 3. Mec. Aşırı düzeyde, çok derin saygı ve sevgi; taparcasına sevme.” (Almanca- Türkçe Sözlük, 1993: 613).

Türkçe Sözlükte ise Batı’daki anlamıyla kullanılan “ kült” sözcüğü “ 1. Tapma, tapınma. 2. Din. 3. Dini tören, ibadet, ayin.” (Türkçe Sözlük, 2005: 1282). şeklinde geçmektedir.

Sözlüklerdeki tanımdan da anlaşılacağı üzere kült, insanoğlunun kutsal kabul ettiği varlıklara gösterdiği derin sevgi ve saygıdır. Bu derin sevgi ve saygı sonucu yapılan tüm tören ve ayinler de kültün bir parçasıdır diyebiliriz.

Sözlüklerde yapılan tanımların dışında konuyla ilgilenen araştırmacıların da kült ile ilgili çeşitli tanımları mevcuttur.

Erginer’ e göre “ kült” ün tapınım, özellikle doğaüstü olduğu tasarımlanan kişiler, objeler veya onların sembolik temsilcileriyle ilişkiyi kurmayı içeren geleneksel ritüeller topluluğu anlamına geldiğini, bir “kült” ün belirli bir tanrısallık veya sosyal grup ile birleştirilmiş düşünceler, etkinlikler ve uygulamalar koleksiyonunu içerdiğini (Erginer, 1997: 41) ifade etmektedir.

Bayat’a göre ise “ kült” , Türk mitolojisinde doğaüstü varlıklar şeklinde tasarlanan yüce ve kutsal varlıklara gösterilen saygı, ihtiram ve bazen de tapınmadır. (Bayat, 2007, 80).

Çobanoğlu’na göre ise kült, yüce ve kutsal olarak bilinen bu nedenle de doğaüstü güçlere sahip olduklarına inanılan varlıklara, nesnelere karşı gösterilen saygı ve onlara gelenekselleşip kalıplaşan yollarla ve ritüellerle tapınış biçim ve pratikleridir. (Çobanoğlu, 2003: 68).

Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri isimli eserinde, bir kültün mevcudiyeti için üç şartın bir araya gelmesi gerektiğini ifade etmiştir: “ a) Külte konu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcudiyeti, b) Bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması, c) Bu inancın sonucu olarak faydayı celb edecek ve zararı uzaklaştıracak ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı” (Ocak, 1983: 70).

Buradaki tanımlardan ve açıklamalardan yola çıkarak *kült, mit çağından gelip günümüzde halen saygı duyulan ve hürmet gösterilen, insanlara fayda veya zarar getirdiğine inanılan, günümüzde çeşitli dinlerin (İslamiyet, Hıristiyanlık, Budizm vb.) etkisiyle değişen ve*

gelişen, toplumun bazı kesimleri tarafından halen yaşayan/ yaşatılan Tanrı'nın kutsallığının yeryüzündeki yansımasıdır.

Bir başka deyişle, *tabiatüstü varlıklarla uyum içinde olmak, onların lütuflarına nail olabilmek, mevcut olumsuz durumu olumlu hale getirebilmek için bütün olağanüstülüklerle atfettiğimiz kelime “kült” tür. Kült olağanüstü bir hayat görüşüdür.*

Herhangi bir canlı veya cansız varlığa kült diyebimiz için kült tanımlarından da yola çıkacak olursak bu varlığın olağanüstü özellikler taşımasının yanında fayda veya zarar gelebileceğine insanoğlu tarafından inanılması ve bu faydadan yararlanmak veya zarardan korunmak için de çeşitli ritüeller yapması gerekmektedir. Eliade'ye göre bitki kendisinden farklı bir şeyi temsil ettiği ölçüde yani kutsalı ortaya koyduğu ve canlandırdığı sürece bir hiyerofanidir. Bir ağaç ya da bir bitki, bir bitki ya da ağaç olarak kutsallık kazanmaz; aşkın bir gerçekliğin bir parçası olduğu için bu aşkın gerçekliği temsil ettiği için kutsallık kazanır. (Eliade, 2014: 317). Herhangi bir ağacın kült olması noktasında kutsalı ortaya koyması veya canlandırması gerekir. İlk başta da dediğimiz gibi kült olan ağaçta Tanrı'nın bir kutsallığının bulunması gerekir.

Bazı ağaçlara kült nazarında bakılmasının sebebi bir ağaç mitolojisinden ya da ağacın bir Tanrı tarafından yeryüzüne indirilmesinden kaynaklanabilir. Eliade'nin de dediği gibi bazı otların büyüsel erdemlere ve iyileştirici güçlere sahip olduklarına inanılmasının gökten gelen bir bitki mitinden ya da ilk kez bir Tanrı tarafından toplandıkları olgusundan kaynaklanır. Bu bitkilerden hiçbiri tek başına değerli değildir; ama bir arketiple belli bir özelliği paylaştığı için ya da bu bitkiyi kutsal olmayan alandan çıkararak bazı sözler ve hareketler nedeniyle kutsallık kazanır. (Eliade, 2014: 294).

Türklerde ağaç inancının kökenlerini Altay mitolojisinden okuyabiliriz. “Kayın ağacı koruyucu ve merhametli ana Tanrı Umay ile beraber Ülgen tarafından yere indirilmiştir. Altaylıların dualarında daima kayın zikrolunur. Beltirler ve Sagaylar gök ve dağ kurbanı ayinini kayın ağaçları altında yaparlar. Yakutlar kara çam ağaçlarını da sayarlar. Çocuğu olmayan Yakut kadını kara çam ağacına gelir, beyaz at derisini ağacın altına serer ve ağacın karşısında dua eder.” (İnan, 1986: 64). Türk inancısında ağacın Umay ve Ülgen tarafından yeryüzüne indirilmiş olması inancı, yüzyıllarca Türk toplumu içerisinde heybetli, güzel ağaçlara kült gözüyle bakılmasını sağlamıştır.

Kült özelliği taşıyan ağaçlarda kutsallığın bir yansıması bulunmaktadır. Esin'in verdiği bilgilere göre ağaç ata ruhlarının makamıdır. Şuların ilk atası ve aynı zamanda yer tanrısı olarak kabul edilen Hou- chi'nin mezarı bir göl içinde bir ağaç dibindedir. Bu bilgi türeyişte var olan ağacın aynı zamanda ölümden mezar görevini yapması şeklinde bizlere ulaşmıştır. (Bayat, 2007: 184). Günümüzde ağaç yatırların ortaya çıkması ve bu ağaçların ziyaret edilmesi, dileklerde bulunulması Türk inancısında ağaç kültürünün bir yansımasıdır.

Buraya kadar söylediklerimizin dışında ağaç kültürüyle ilgili olarak ağaçtan türeme ilgili çeşitli inanışlarda mevcuttur. Eski Türk inancısında ağaçtan türeme ile ilgili çeşitli anlatılara rastlanılmaktadır. Ögel'in naklettiğine göre Yakut Türklerinde ölümsüz şamanlar gökteki ağaçtan türemişlerdi. Tanrı dekiz ağaç dikmiş ve onları böyle yaratmıştı. Gökteki bu kutlu ağacın yaprakları solmazdı. Ölümlü şamanlar ise yerdeki ağaçlardan türemişlerdi.

Onların ağaçları ise soluyordu. Altay Türklerine göre insanlar türediği zaman Umay-Ana'mızla birlikte iki kayın ağacı da yere inmişti. (Ögel, 2006: 482).

Ağaca kutsallık atfedilmesinin kökeni Eski Türk inanç sisteminde aranmalıdır. Günümüzde ağaçla ilgili inanışların temelinde eski Türk inanç sistemi yatmaktadır. Altay Tatarlarından örnek verecek olursak Altay Tatarları her şeyin merkezinde yeryüzünün göbeği üzerinde dünyadaki ağaçların en büyüğü, tepesi Bay Ülgen'in (Göksel Tanrı) oturduğu yere değen devasa bir çam ağacı bulunmaktadır, demektedir. Yakutlar yeryüzünün merkezinde göğü kateden büyük gövdeli bir ağacın olduğunu ve köklerinin altından güç verme yeteneği bulunan ebedi bir dalganın fıskırdığını, bunun köpüklü bir sarı sıvı olduğunu söylemektedir. (Roux, 1999: 155).

Ağaç inanışı ile orman inanışını aynı noktada düşünemeyiz. Anlatılara baktığımızda ağaçla ilgili çok fazla inanış tespit etmemize rağmen orman ile ilgili inanışa rastlanmamıştır. Ergun'a göre Türk dünyası kültüründe ve mitolojisinde kutsal ağacın yaygınlığına ve canlılığına karşın, ormanların fazla bir önemi yoktur. O ancak masallarda cinlerin, perilerin, devlerin yaşadığı ya da kutlu kahramanların onlardan kurtulmak için sihirli bir obje ile meydana getirdikleri bir mekan tasvirinde yer almaktadır. (Ergun, 2010: 115). Bu nedenle incelediğimiz masallarda orman ile ilgili bir tespit yapılmamıştır.

Türk ve dünya kültüründe inanç bağlamında ağaç çeşitli işlevlerde karşımıza çıkmaktadır ve insanlar tarafından pek çok rol verilmiştir. Dünya kültürüne baktığımızda Yunan devrinin halk dininde de ilahi kuvvet kendini taşlarda, ağaçlarda da göstermiştir; bu kökten sonraki ilahların birkaçı gelmiştir. Keltlerin inancında mukaddes ağaç, meşe ağacıydı. Hindistan'ın en eski dini teşekküllerinde başka indojermen milletlere de mahsus olan tasavvurlara rastlamaktayız. Ağaç, su ve ateş mukaddes şeylerdir. (Schimmel, 1999).

Türk inanç sisteminde ise kozmik ağaç, Tanrıyla iletişim aracı olarak ağaç, şeytan ya da kötü ruhları kovma töreninde ağaç, tabiat olaylarını yönlendirme törenlerinde ağaç, güneşin batışını engelleme ya da geciktirme törenlerinde ağaç, rüzgar estirme ya da durdurma törenlerinde ağaç, yağmur yağdırma törenlerinde ağaç, sağaltma törenlerinde ağaç, defin törenlerinde ağaç, bereketi artırmaya yönelik mevsimlik törenlerde ağaç, şekil değiştirme ya da bitkilerin kökenleri ile ilgili mitlerde ağaç ... (Ergun, 2004: 17-66). şeklinde geçmişten günümüze Türk inanış ve düşünüşünde çeşitli işlevlerde yaşandığını ve yaşatıldığını görüyoruz.

Çalışmamızda derlenmiş masallara baktığımızda yukarıda saydığımız işlevlerden birkaçına ulaşılmıştır: Kutsallığın iletilmesinde aracı olan ağaç, zor durumda kalan insanları koruyan ağaç, şifa kaynağı olan ağaç, kutsal olarak bilinen ağaç, zor durumda kalan insanlara yardım eden ağaç, insanların yaratılmasında aracı olan ağaç, çocuğu olmayana çocuk veren ağaç.

Ağaç Türk inanışından geçmişten günümüze Gök-Tanrı'nın simgelerinden biridir ve Tanrı'nın kutsallığının yeryüzündeki yansımasıdır. Türkler hiçbir zaman ağaca tapınmamıştır. Türklerdeki ağaç sevgisi ve saygısı Tanrı'nın kutsallığından ileri gelmektedir.

Halk anlatılarından günümüze en yakın kaynaklar olan masallar, icra ortamındaki toplumun duyuş ve düşünüşlerini; maddi ve manevi kültürel değerlerini yansıtan yegâne kaynaklardır. Bu bağlamda çalışmamızda masallar içinden özellikle Türkiye’de yapılan ilk bilimsel derleme çalışması olan I.Kunoş ile başlayıp Pertev Naili Boratav ile düzenli, bilimsel bir derlemeye ulaşan ve Cumhuriyet sonrası yüksek lisans ve doktora düzeyinde derlenen 1001 masal ele alınmıştır. Bu sınırlandırmayı yapmamızın temel nedeni ise günümüz Türkiye’indeki insanların inanç noktasındaki duyuş ve düşünüşlerini tespit edebilecek en yakın kaynaklar olmasıdır. Seçilen bu masalarda yer alan ağaç kültü işlevlerine göre sınıflandırıldıktan sonra mitolojik kökenine atıflar yapılacaktır.

Masalarda Ağaç Kültü

Kutsallığın İletilmesinde Aracı Olan Ağaç

“Tasa Kuşu” masasında ağacın altında dinlenirken bir dervişin gelmesi, ağaç kültüyle ilişkilendirebilir. Çünkü ağaç kutsallığın yeryüzüne iletilmesinde aracı olduğu gibi aynı zamanda Tanrı ile iletişim aracı olarak da kullanılır. Ağaç Tanrı’nın kutsallığının yeryüzündeki temsilidir. Gök ile yer arasında bir aracı işlevinde kullanılmaktadır. Ögel’in İnan’dan naklettiğine göre “ Çocuğu olmayan Yakut kadınları, kutlu bir ağacın dibinde ak-boz bir at derisinin üzerine oturup Yerin Sahibi’nden ağlaya sızlaya çocuk dilerlerdi. (Ögel, 2006: 485). Burada Tanrı’ya dileklerin ve isteklerin ulaşması için ağaç aracı olarak kullanılmıştır. Masalda ise Padişahın ağaç altında dinlenmesi ve devamında kutsal olduğuna inanılan dervişin burada padişaha görünmesi tesadüfî değildir. Bu durum birçok masalda kendini göstermektedir. Derviş veya Hızır ya ağaç ya da su kenarında insanlara görünerek onlara yardım etmektedir.

" Ava çıktıkları zaman bir ağacın altında dinlenirler. O zaman bir derviş gelir: ' Selamünaleyküm padişahım sağolsun.' der. Padişah: ' Aleykümselam, sen benim padişah olduğumu nereden anladın? Öyleyse kalbimdekini de bilirsin.' ' Evet padişahım, çocuğun olmadığı için çok üzülüyorsun, şu elmayı al akşam valide sultanla birlikte yiyin. İnşallah çocuğunuz olur.'" (Seyidoğlu, 2006: 112).

“Çocuğun Rüyası” masasında da ağaç kutsallığın yeryüzüne iletilmesinde araç olarak kullanılmaktadır. Ergun’un Ögel’den naklettiğine göre; Manas’ın ulu hatunu Kanıkey’in rüyasında gördüğü evin ocağında büyüyen Çınar ağacı, kaynanasını ve kayın babasını oğullarına kavuşturan kutlu yol olmuştur. (Ergun, 2010: 187). Masalarda da kahramanların yardıma ihtiyacı olduğu anda Hızır veya Derviş’in kahraman görünmesi ağaç dibinde veya su kenarındadır.

“Oğlan buradan ata biner, doğru dut ağacının dibine varır. Atını dut ağacına bağlar. Gapıyı açar ki içerisi cennet gibi havız ortasında güllük gülistanlık bir yer. Havızın başındaki bir gül ağacının garaltısına otururka, yokardan birisi gövercin gibi tık tık gelir, havızın kenarına gonar. Soyunduğu zaman onun bir dünya güzeli olduğu ortaya çıkar. O soyunurken beraber Mehmet Bey der ki:

“ Ademoğlu beni cennete goymazlar gayrı, gel etme eyleme benim gömleğimi getir.” Biraz yalvarır malvarır guş gene cennete gider ve gapıyı çalar:

“ Açın gapıyı!”

“ Sana bura yasak.”

“ Neye?”

“ Sen ademoğluyula görüşdün buralar artık sana yasak.”

Ordan uçar doğru gerisin geriye gelir oğlana der ki :

“ Beni oraya kabul etmediler, ben de seninim gayrı.”

“ Tamam.” (Alptekin, 2002: 261).

“Sırmalı Pabuç” masasında ağaç ruhunun yeryüzündeki bir canlıya bazı olağanüstü özellikler vermesinden bahsetmektedir. Bu masaldaki ağaç ruhu kendini ağaç perisi şeklinde göstermektedir. “ Ağaç yeni doğanların koruyucusudur; doğumu kolaylaştırır ve yeryüzü gibi küçük çocukları da korur. Toprak ya da ondan çıkan bir bitki var olan gibi kendini gösterir, canlıdır, sürekli ürer, sürekli bir yeniden doğum süreci içindedir. Yere dokunmak gibi ağaçlara dokunmak ya da yaklaşmak da yararlı, üretici ve etkin bir eylemdir.” (Eliade, 2014: 303). Masaldaki kahramanlar ağaca dokunmak, ağacın yakınında bulunmakla Tanrı'nın kutsallığından ve iyiliğinden faydalanmaktadır.

O böyle ah u vah ederken sarı inek dile gelmiş:

“ Ağlama öksüzüm ağlama, demiş; bir gün bir ağaç perisinin eli değmişti alınıma, değdiği yerde üç kıl seğiriyor şimdi. Bu, ya o periden bir işaret, ya da o nur yüzlü karıdan bir müjde, bir beşaret; sen hele şu kıllardan birini kopar da yak bakalım, Allah ne gösterecek.

Öksüz kızın gözlerinde bir ümit çırası yanmış; bu çıra ile kıllardan birini yakmış; bir de bakmış ki ne baksın kapının önünde bir araba arabanın içinde dürülü bir bohça, bohçanın arasında da tellisinden pullusuna, allısından bindallısına kadar düğünlük diye ne ararsan var. Kızcağız baktıkça bakmış, kuruyup kalmış buna. (Güney, 2006: 16).

Altay halk biliminde Kayın Ağacı'ndan inip yeni doğmuş çocuğa ad veren, insanlara yardım eden, ak sakallı yaşlı motifler görmek mümkündür. Ancak türk mitolojisinde ağaçtan doğma motifi görülmez. Kahramanlar ağaç yoluyla cennetten gelir. (Beydili, 2015: 28). Altay anlatılarında gördüğümüz inancı, günümüz masallarında da görmekteyiz. Masalarda dervişin veya Hızır'ın veya ak sakallı ihtiyarın ağaç vasıtasıyla cennetten geldiğini söyleyebilmek mümkündür.

Zor Durumda Kalan İnsanları Koruyan Ağaç

Ağacın zor durumda kalan insanlara yardım edecek varlıkları ulaştırması ve Tanrı'nın kutsallığını yeryüzüne iletmesi gibi zor durumda kalan insanları koruma gibi bir rolü de bulunmaktadır. " Üç Karpuz Güzeli" masasında yalnız kalan kız, ağacın tepesine çıkarak korunmaya çalışır.

" Oğlan: ' Sen o kadar güzelsin ki ben seni nasıl yaya götüreyim.' Kız: ' Peki' der ve oradaki selvi ağacına: ' Eğil selvim eğil, doğrul selvim doğrul.' der ve çıkıp ağacın tepesine oturur." (Seyidoğlu, 2006: 188).

" Ütelek" masalında babasıyla evlenmek istemeyen kız dağa kaçır ve bir ağaç kovuğuna saklanır.

"Gidiyor dağlara . . . Bir ağacın kovuğuna giriyor, orada yatıyor. Sabah oluyor. Memleketin beyinin oğlu ava çıkmış, arkadaşlarının her biri bir yere dağılmış, bu da o ağacın olduğu yere gelmiş . . . Bir de bakıyor ki, orada, ağacın kovuğunda bir hayvan yatıyor, ama hiçbir hayvana benzemez. Yanına yaklaşıyor, hayvan ilkin korkuyor. Sonra usul usul Beyoğlu bunu okşayınca, başlıyor hayvan: 'bici, bici!' demeye. . . Bu hayvancağz Beyoğlu'nun o kadar hoşuna gidiyor ki, onu alıp sarayına götürüyor." (Boratav,1969 : 211).

"Alicengiz Oyunu" masalında zor durumda kalan Keloğlan ve anası bir ulu ağacın gölgesine sığınmışlar daha sonra anası derin bir of çektiğinde onlara yardım etmek için ulu ağaçtan bir olağanüstü varlık çıkmış.

Çayır çimenlik bir yere vardıklarında anası burasını pek beğenmiş:

' Oğlum' demiş. ' Yoruldum kaldım. Ne halim var ki zaten. Şu çayır çimenlikte biraz dinlenelim. Bak orada kocaman bir ağaç var. Çınar ağacı desem değil, ceviz ağacı desem değil. İlle bir ulu ağaca benziyor.'

Göge dal budak salmış ulu ağacın gölgesine sığınmışlar. Kadıncağz sırtını ağacın kalın gövdesine yaslamış, derin bir of çekmiş. Çok geçmemiş aradan esirgesin yaradan ağaçtan ulu bir kapı açılmış, bir adam çıkmış içinden. Boyu biraz kısaca sakalcığı kösece, çipil gözlü, sarı safran yüzlü. Otuz yaşında mı, altmış yaşında mı, doksan yaşında mı, yoksa yüz doksan yaşında mı, belli değil. İnce bir sesle:

' Beni niçin çağırdınız?' demiş.

Keloğlan:

' Amca bir yanlışlık olacak. Biz kimseyi çağırmadık' dediyse de Kösecik söz dinlememiş. (Sarıyüce, 2010: 51).

"Tasa Kuşu" masalında dağlarda aç susuz gezen kız yırtıcı hayvanlardan korunmak için ağacın üzerine çıkarak korunmaya çalışır.

Kız oradan ağlayarak giderken:

" Bu kadar dükkâna girdim, bu kuşun yüzünden rahat bulmadım, bari başımı alayım da dağdan dağa gideyim" deye dağlara düşer. Bir zaman dağlarda aç susuz gezdikten sonra yırtıcı hayvanların korkusundan geceleri bir ağaç üstüne çıkar, yatar. O gün memleketin padişahının oğlu ava çıkup bu oğlanı görür. Kuş zanner, nişan alır bir ok atar, ok ağaca saplanır. Şehzade olmaya geldiği vakit bakar ki ağaçtaki bir adam, şehzade korkar:

" İn misin, cin misin" deye sorar. Oğlan:

" Ne inim ne cinim ben de senin gibi bir insanım" deyince Şehzade oradan bunu aşağı indirir. Sarayına götürür, hamamda bir temiz yıkattırdıktan sonra kız esbabları geydirir. Kız ayın on dördü gibi güzel bir kız olduğunu şehzade görünce o anda kıza aşık olur. (Kunos, 1998: 239).

“Helvacı Güzeli” masalında diğer masalarda da tespit ettiğimiz gibi kız yırtıcı canavarlardan korunmak için ağacın üzerine çıkarak güvende olacağını düşünmüştür. Masalarda yalnız kalan kızların çeşitli tehlikelerden korunmak için ağacın tepesine çıkması öncelikle ağacın yüksekliğindedir. Bunun dışında inanç noktasından bakacak olursak ağacın göğe yüksekliği, Tanrı’ya daha yakın olması, Tanrı’nın kutunun ağaç üzerinden dağıtılması da masalarda böyle bir motifin kullanılmasına sebep olmuştur, diyebiliriz.

Kız dağdan gide gide bir havuzun başına gelir, havuzdan biraz su içer. Orada bir ağaç varmış, o ağacın gölgesine oturur, biraz rahat ederse de oralarda yırtıcı canavarlar olduğundan:

“ Akşam olunca ben nereye gideyim?” diye düşünmeye başlar. Nihayet hatırına ağaç gelir:

“ Bari şu ağaca çıkayım da kendimi saklayım” diye ağacın tepesine çıkar, o gece sabahı ağaçta eder. Sabah olunca o memleketin padişahının oğlu o gün ava çıkmışmış, hayvanı susar, gele gele bu havuzun başına gelir, şehzade hayvanın yularından tutup suyu götürünce hayvandır ağzını suya uzadıp tamam içeceği vakit ürker. Meyerse güneş ağaçta olan kızın şeklini suyu aks ettirmiş. Şehzade hayvana ne kadar zor ederse de hayvan bir türlü suya yanaşmaz, bir de şehzade başını yukarı kaldırıp kızını görünce akli başından gider. Kıza: “ İn misini cin misin?” der. Kız da:

“ Ben-i ademim.” der; nihayet kızını aşağı indirir:

“ Bu gün benim avım bu imiş” diye kızını doru sarayına götürür, babasına haber verir. Kızını Allah’ın emriyle kendine nikah etmek ister, kırk gün kırk gece dün dernek, kırk birinci gece gerdeye girer. (Kunos, 1998: 251).

“Üç Turunçlar” masalında yine yalnız kalan kız ağaca eğil dalım eğil dediğinde kızın sözüne cevap vermesi ve kızın ağaçta tehlikelerden korunması doğrudan ağaç kültürü ile ilgilidir.

“Eğil dalım eğil!” der demez, dalın biri eğim eğim eğilir, çopur kızını almasıyla doğrulması bir olur. Kurnazın kızını, kendini ağacın tepesinde bulunca ağır ezgi, fıstıklı makamdan söze başlayıp: “ A bacı, nar tanesi mi desem, nur tanesi mi desem, sana? Bu yaşıma dek nice güzeller gördüm ama; gözüm değmesin, senin gibisini görmedim. Bu güzellik sana haktan mı vergi, bu ne güzellik böyle? der. (Güney, 1971: 22).

“İlk Bahtım Altın Tahtım” masalında zor durumda kalan sultana ağacın el verip onu üzerine alması aynı zamanda sultanın isteğine cevap vermesi yine ağaç kültürüyle ilişkilendirilebilir. Sultanın ağacın yanında dilekte bulunması, isteğin Tanrı’ya ulaşmasında ağacı Tanrı ile iletişim kurmada araç olarak okumak da mümkündür.

Şehzade dağdan dağa derken varıp konacağı dala konmuş. Meğer altın toplu sultan da gül topluyormuş birim birim. Gayri şakı bülbülüm şakı! Öyle firaklı firaklı öteye başlamış ki bizimki acep taş olsa dayanır mı ola!

Altın toplu sultan da neye uğradığını bilememiş. “ Ömrümde duymadım böylesini; bana beni söylüyor beni. Ne olur şu ağaç el verse, el verse; el atıp

tutmaya dalı verse, deyip de inim inim inleyince ihtiyar ağaç başını eğmiş; altın toplu sultan da el sunup dalından almış onu. Sonra öpüp koklamış gül gibi götürüp bir kafese koymuş bülbül gibi. (Güney, 1992: 382).

“Limon Kız” masalında zor durumda kalan kız ağaca seslenerek ağacın üzerine çıkarak korunmaya çalışmıştır.

Şehzade unutadursun, biz gelelim limon kıza. Şehzade uzaklaştıktan sonra Limon Kız sudan çıkmış. Havuzun kenarında yüksek bir çınar ağacı varmış. Ona yaklaşarak:

- Eğil çınar ağacı! diye seslenmiş.

Çınar ağacı yavaş yavaş eğilmiş. Limon Kız dallardan birine oturduktan sonra ağaç düzelmiş.

Limon Kız, ağaçta yapraklar arasına gizlenmiş. Bir taraftan da başını uzatarak havuzun durgun suyunu seyrediyormuş. (Tezel, 1985b: 89).

“Hürü” masalında Hızır zor durumda kalan kızın yanına gelir ve bazı tavsiyelerde bulunur ve bu tavsiyelerin arasında kıza yerde işi bittikten sonra ağacın üzerine çıkması telkininde bulunur.

Hava da eyiden eyiye kararmıştı. Böyle ağlayup enşeyüp dururken bir de baktı ki beyaz bir ata binmiş aksakallı eli yüzü parıl parıl yanan bir adam kendisine doğru geliyordu.

- Hır mı hayır mı, derken ihtiyar adam yanına gelüp selam verdi. Kızın bağlarını çözdü, parmağını sığadı; eskisi gibi sapasağlam oldu. Hürü'nün durmayup dinlenmeden bangır bangır ağladığını görünce, onu azacık avutabilmek için:
- Ağlama kızım, hacı hoca ile cazı karının iki gözleri kör olsun. Ne yaparsın kaderde ne varsa o başa gelir; başa gelen de çekilir. Senin de çilen bu; çekeceksin. Sana her gün akşam sabah bir geyik gelecek. Bir memesini sen bir memesini de geyiğin iki yavrusu emer. Yerde işin bittikten sonra yandaki kavak ağacını göstererek:

- Su kavağa, eğil kavağım eğil ben çıkayım da sen doğrul, dersin, çıkar üzerinde oturursun, dedi ve parmağından hatemini çıkarup gözden gaip oldu.

Kul bunalmayınca Hızır erişmez derler; meğerse bu adam Hızır aleyhisselam imiş. (Dilçin, 2002: 242).

Buraya kadar olan kısımda masalarda zor durumda kalan kızların tehlikelerden korunmak amacıyla “ eğil dalım eğil” veya “ eğil kavağım eğil” diyerek ağacın üzerine çıkmaları ve tehlikelerden korunmaları birçok masalda görülmektedir. Aynı zamanda dilek ve isteklerin iletilmesinde de aracı olarak ağacın bulunduğunu görüyoruz. Masalarda bu motiflerin görülmesinin altında eski Türk inanışları yatmaktadır.

Türk mitolojisinde orman, yaşamın kaynağı; ağaçlar ise kahramanları doğurması ve yedirmesi ile onlara hayat veren, soyun koruyucusu ve nihayet dünya direği rollerini üstlenmiştir. (Bayat, 2007: 180). Eski Türk inanışındaki ağaca verilen bu rollerin halen masalarda yer aldığını gözlemlenmektedir.

" Dünya Güzeli" masalında dağ ve ağaç kültü:

Şimdi geri döneceksin, gidip padişahın semiz bir katır isteyeceksin. Ondan sonra Kaf Dağı'na gideceğiz. Bu kuş, Kuşlar-Padişahıdır. Sen de bir kere dağın eteğinde bütün kuşlar toplanır. Şu sıra toplanmaları yakın. Orada sen katır keseceksin, etini parça parça edip dağıtacaksın. Katırın sepetliğinin üstünde biraz et kalır. Sen sepetliğin içine girip saklanır, gözlerini yumar, Ulu-Ağacın dibinde bekler durursun. Kuşlar toplanır, en son padişahları gelir. Konuşur, danışır. Sonra Padişah izin verir, kuşlar eti kapışırlar. Kendi de sepetliğin tepesine konar. Bir gaga vurur. Gagayı vurur vurmaz, sepetliğin içinden elini uzatır, kuşu yakalar, bağırmeden kafasını kanadının altına sokarsın; ondan sonra bana atlar, kaçarsın. (Boratav, 1969: 84).

Şifa Kaynağı Olan Ağaç

Türk mitolojik inanç yapısı kutsal ağaçlarla doludur. Anlatılara baktığımız zaman ağaç anlatı kahramanlarına hayat verirken aynı zamanda kahramanı koruyan, besleyen ve şifa dağıtan Tanrı'nın kutunun bir yansımasıdır. İncelediğimiz masalarda şifa dağıtan bitki veya ağaçlara rastlanmaktadır. " Tuvalar arasında su kaynakları, özellikle şifalı su kaynak kültü, söz konusu kaynakların çevresinde büyüyen ağaçların kültüyle iç içe girmişti. Bu daha çok büyümesi ve biçimi normalden farklı olan ağaçlar için geçerliydi." (Hoppal, 2001: 214).

"İyilikle Kötülük" masalında ağacın dalının gözleri görmeyen adama sürülmesiyle gözleri açılmıştır.

" Bu bölgeden de bir gece Hızır'lar bir gece şeytanlar geçermiş. O gece Hızır'ların geleceği günmüş. Akşam olmuş bir sesler gelmeye başlamış. Eyinnik ne gadar olsa galbini Allah'a bağışlamış, Allah'ın izniyle burada heç bir şey olmaz burada diye Allah'a dua etmeye başlamış. Ağacın dibine gelmişler, ağacın başında bu gözleri görmez adamı görünce demişler ki:

" Sen kimsin, nereden geldin?"

O da başından geçenleri anlatmış:

" Böyle böyle bir Kötünnük isimli bir arkadaşım vardı. Böyle böyle yola çıktık. Bana bu muameleleri teklif etti. Ben de nefsimi köreltmek için dediği vaatleri yerine getirdim. O da beni burada terk etti getti.

Bunlar ellerini kaldırıp dua etmişler, ağaç bir sallanmış yerinden ağaç sallandıktan sonra demişler ki:

" Ağaçdan bir dal gopar."

Ağaçdan bir dal gopardıktan sonra:

" Gözün birisine sür."

Dalı gözünün birisine sürmüş, o göz açılmış. Tekrar bir daha goparmasını söylemişler, bir dal daha goparmışlar, o bir gözüne sürünce o bir gözü de açılmış." (Alptekin, 2002: 290).

Yine Şimşek'in derlediği " İyilik ve Kötülük" masalında maya ağacının yaprağının İyilik'in gözlerine sürülmesiyle gözlerinin açılacağı cinler tarafından bildiriliyor.

İyilik'in gözü görmüyor, her yer garannik. Bir yere varıyor, bir maya ağacının dibine oturuyor. O da cini mayaymış. Neyise oriye oturagalıyor, orda da cinner varımış. Cinner akşam olunca ortaya çıkıyorlar. Bunar kendi aralarında konuşurlarımış. İyilik de o mayanın dibinde amma cinner bunu görmemişler. Cinner içlerindenarı diyorlarmış kine:

‘ Yahu, bu körlerin de hiç akılları yok. Şu cini mayanın yaprağını ıslayıverseler de gözlerine çalsalar, hemen gözleri açılır. Şu daşın altını da galdırsalar, bütün dünyaya yetecek su çıkar’ diyorlar. (Şimşek, 1990: 548).

“Kör Dev” masalında padişahın görmeyen gözlerinin kırk devin ortasındaki ağacın yapraklarının kurutulup sürülmesiyle açılacağı söyleniyor.

“Bir varımış bir yokımış çok demesi günahımış. Bir padişahın üç oğlu varımış. Oğlunun ikisi küçük avratdan biri büyük avratdanmış. Bu padişahın gözleri kör oluyor. Kör olunca bu ne yapıdıysa nereye getdiyise dokdurlara, cerrahlara neyise gidiyor bir türlü çare bulamıyor. Buna diyorlar ki:

‘ Gırk devin ortasında bir ağaç var, onun yaprağı gurutulup gözüne sürülürse gözün açılır.’ diyorlar.” (Şimşek, 1990: 569).

“Evliya ile Kevliya” masalında gözleri görmeyen evliyanın akşam tehlikelerden korunmak için üzerine çıktığı ağacın yapraklarının görmeyen gözlerini iyileştirmesi üzerinde durulmuştur.

Çaresiz bir başına kalan Evliya, oradaki bir ağacın dibine oturarak, ne yapacağını düşünmeye başlamış. Akşam olunca da kurda kuşa yem olmayayım diye ağaca tırmanmış. Gece yarısı ağacın dibinde toplanan cinler, bir zaman çalıp oynadıktan sonra aralarında şöyle konuşmaya başlamışlar. ‘ Bu insanoğulları ne kadar cahil ve bilgisizler. Dünyada bu kadar kör insan var. Oysa şu dibinde oturduğumuz ağacın yapraklarından birini alıp gözlerine sürseler hemen görmeye başlarlar. Şu Bağdat’ı besleyecek kadar altın var. Ayrıca Bağdatlılar susuzluktan kırıyorlar ve kaç günlük yoldan katırlarla su getiriyorlar. Oysa Bağdat’ın ortasındaki kayanın dibinde bir değirmeni döndürecek kadar su var. Orayı bir iki metre kazsalar fişkıracak.’ Bütün bu konuşulanları ağacın üstünde oturan Evliya duymuş ve sabah olup periler dağılınca hemen bir yaprak kopararak gözlerine sürmüş. Sürer sürmez de gözleri görmeye başlamış. (Yavuz, 1994: 229).

“Altın Perçemli Çocuklar” masalında elmanın şifa kaynağı olmasından bahsedilmiştir. Elmanın hasta olan insanları iyileştireceği söyleminde bulunulmuştur.

- Niye moralim bozuğ olmiya? Felanca dağın arhasında bi mağara varmış, o mağarada da bi tene elma varmış. O elmayı getirirsin, bu çadırdan asarış; dünya âlem onun göhüsundan mest olurmuş. A bi de, yeddi senenin hestasi yerse on beş yaşındaki delikanlı olurmuş. (Kasımoğlu, 2010: 645).

Eliade, bazı otların büyüsel erdemlere ve iyileştirici güçlere sahip olduklarına inanılmasının gökten gelen bir bitki mitinden ya da ilk kez bir Tanrı tarafından toplandıkları olgusundan kaynaklandığını (Eliade, 2014: 294) ifade etmektedir. Masallarda ağacın yanında

dua etme ritüeli görülmektedir. Şifa isteyen, Tanrı'dan yardım dileğinde bulunan kahramanlar ağacın yanında dua ederek dileklerini Tanrı'ya ulaştırmaya çalışır. Tanrı'nın şifayı kutsal bilenen ağaçla dağıtması inancı eski Türklerde görülen bir inançtır ve günümüzde de masallarda bu inanış kendini ağaç yaprağı ve dalıyla şifa dağıtma şeklinde kendini göstermiştir. Bitki ve ağacın sürekli kendini yenileyen, yaşamın temel kaynakları olarak görülmesi ve mitolojik inancın günümüze yansımaları, ağacın şifa dağıtma aracı olarak görülmesinde bir kült haline getirmiştir.

Kutsal Olarak Bilinen Ağaç

Masallarda ulu ağaç kelimesinin sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Ulu ağaç denmesinin sebebi çevresindeki diğer ağaçlardan daha heybetli ve daha güzel görünmesinden kaynaklı olduğu gibi inanış anlamında geçmişten günümüze bir kutsallık atfedilmesinden kaynaklanır. Eliade'nin Radlov'dan belirttiğine göre Kozmik olarak Evren Ağacı, yeryüzünün ortasında göbeğinin bulunduğu yerde yükselir, dalları da Ülgen'in sarayına sürünür. (Eliade, 1999: 303). Eliade'nin de belirttiği gibi kutsal olan ağaçların heybetli ve görkemli olmaları bu ağaçlarda aranan özelliktir.

“Baş Münecim” masalında hırsızlar, çaldıkları altınları ulu ağacın dibine koymuşlardır. Masalda hırsızların sakladıkları altınları tekrar bulabilmesi için belirli ve büyüklüğü ile ön plana çıkan heybetli bir ağacın altına gömmeleri ulu ağaç kelimesinin kullanımını sağlamıştır diyebiliriz. Çünkü civardaki ağaçların içindeki en büyük heybetli ve diğerlerinden farklı olan ağaç, kutsal olan ağaçtır.

“Bunun üzerine hırsızların başı da gorkmaya başlıyor.

“ Biz bu hırsızlığı yaptık, ne yaparsan yap bizi cellat ettirme.”

“ Yalnız bu goyduğunuz yeri bana söyle, gerisine garışman, ben bunun yerini bilirim amma benim tılsımım bozulur.”

“ Biz bu altınları çaldık, filan yerdeki ulu bir çam ağacının dibine gömdük.”

“ Tamam siz gidebilirsiniz.” (Alptekin, 2002: 369).

“Altın Tabak” masalında kahraman yerin altına geçtiğinde dinlenmek için ulu bir ağacın altına uzanmıştır. Masalların birçoğunda da kahramanlar yorulduğunda veya tehlikelerden korunmak istediğinde genelde ağacın yanında veya üzerinde dinlenmektedir.

Oğlan zor surumda kalınca gızın verdiği yüzüğü yalamış. Karşısına ağ goçla gara goç çılmış. Yalnızlıyla ağ goça biniyim derken gar goça binmiş. Yedi kat yirin altına daha geçmiş. Oraya varınca kasaptan bir garın almış. Başına geçirmiş bir ulu ağacın dibine uzanmış. Orda suyolunda yedi başlı bir dev yatarmış. Ordaki bir köyden bir feryat geliyormuş ki oğlan orda yatamamış. Ordan geçen bir yolcuya: Bu köyünüzdeki feryat ne, demiş. O da suyumuzun başında yedi başlı dev yatıyor, demiş. Her deve bir çocuk veriyoh onu yiyor. Dev o çocuğu yiyene gadar biz bir aylık suyumuzu aliyoh. Bugünde bir padişahın gızı galdıydı, sıra onda. Ondan çok feryat geliyor, keloğlan dimiş. (Öcal, 1999: 292).

" Dünya Güzeli" masalında da kahraman Kaf Dağı'nda bulunan ağacın dibinde gizlenmiştir.

Şimdi geri döneceksin, gidip padişaktan semiz bir katır isteyeceksin. Ondan sonra Kaf Dağı'na gideceğiz. Bu kuş, Kuşlar-Padişahıdır. Sen de bir kere dağın eteğinde bütün kuşlar toplanır. Şu sıra toplanmaları yakın. Orada sen katır keseceksin, etini parça parça edip dağıtacaksın. Katırın sepetliğinin üstünde biraz et kalır. Sen sepetliğin içine girip saklanır, gözlerini yumar, Ulu-Ağacın dibinde bekler durursun. Kuşlar toplanır, en son padişahları gelir. Konuşur, danışırlar. Sonra Padişah izin verir, kuşlar eti kapışırlar. Kendi de sepetliğin tepesine konar. Bir gaga vurur. Gagayı vurur vurmaz, sepetliğin içinden elini uzatır, kuşu yakalar, bağırtsmadan kafasını kanadının altına sokarsın; ondan sonra bana atlar, kaçarsın. (Boratav, 1969: 84).

Zor Durumda Kalan İnsanlara Yardım Eden Ağaç

Türk inanç dünyasında ağaç, Tanrı'nın isteği ve arzusuyla zor durumda kalan insanlara yardım etmek için yeryüzüne gönderilmiştir. Umay ve Ülgen'in yardımıyla yeryüzüne indirilen ağaç, Tanrı'dan yardım isteyenlerin yardımına aracı olmuştur. Taş'ın da belirttiği gibi ağaç dağ gibi soy üyelerinin hayatıyla oldukça ilgilidir. Bütün Sibiryalı halklarının folklorunda ağaç, çocukları doyurur ve yetiştirir. O, hayat sembolü ve kabile üyelerinin iyiliğinin güvencesidir. Ağacın köklerini kurutmak soy bağı ile ağaca bağlı olan insanların ölüme mahkum edilmesi demektir. (Taş, 2002: 110).

Zor durumda kalan insanları koruma işlevi ile zor durumda kalan insanlara yardım etme işlevini aynı açıdan ele almak mümkün değildir. Çünkü birinde karhama ağaca sızınırken diğesinde ağaç aktif olarak kahramana yardım etmektedir.

"Keloolan" masalında Keloğlan babasını ve ağabeylerini kurtarmak ve anasını sevindirmek için yola çıkar ve ulu ağaç Keloğlan'ın bu dediklerini yapması için Keloğlan'a akıl vererek ona yardım eder.

Keloolan gine yollara düşmüş, az gitmiş, uz gitmiş. Çoh yorulmuş. Bir gavah ağacının dibine oturmuş, uyucuğmuş, bi de bahmiş ki tufan gopmuş. Ulu gavah ağacı ulumaya başlamış, dile gelip:

Ey yolcu nirden gelip niriye gidiyong diyi, sormuş. Keloolan da: Ben babamı, ağabeylerimi yitirdim. Onarı aramıya gidiyom. Hem onarı bulacaam, ben altınarı bulacağım. Hem de gözü yaşlı anamı sevindirecam, dimiş. Anam da benim bi şey yapamıyacağımı sanıyor, dimiş.

O zamana gadar gavah ağacı dimiş ki:

Bunarı yapman için önce beni kökümden söküp alcahsın, dimiş.

Keloolan o gadar yorgun olmasına garşılıh bir gahmış. Şöyle bir guvvetini toplamış, iki eliyle bir dutmuş. O gocaman ulu ağacı kökünden söküp almış. (Öcal, 1999: 330).

“Padişahın Oğlu İle Evlenen Öksüz Kız” masalında öksüz kız kiraz ağaçları ile konuşup kiraz ağaçlarına isteğini söyleyince isteği kabul olmuş. Bu masalda kiraz ağaçlarının konuşarak kahraman yardım etmek istemesi gibi öksüz kızın isteklerinin kabul edilmesinde ağaçlar dilek ve isteğin Tanrı’ya iletilmesinde aracı olmuştur.

Pencerenin önündeki kiraz ağaçlarını görünce şaşırılmış. Onlara:

“ Nereden geldiniz,
Cama dikildiniz.
Bir sesler duydum ben
Konuşan siz misiniz? demiş.

Kiraz ağaçları:
“ Konuşan bizleriz,
Bizi üçer kez salla,
Dileğine başla.
Şimdi bulur buluştururuz.
Dileğine kavuştururuz.

Kız kiraz ağacının dallarından tutup üç kez sallamış. Biraz sonra çok güzel bir elbiseyle giyindiğini görmüş. Bir dal uzanmış, onu camdan alıp yemyeşilliklerin arasına koymuş. Çevresi çiçeklerle donanmış. (Taner, 1995: 65).

Çocukların Yaratılmasında Aracı Olan Ağaç

“Uygurlarda, Kıpçaklarda, Oğuzlarda çok sayıda eski mit, büyük insanların doğumunda ağaca bir rol verilir, onu babaları ya da anaları yapar. Bazen ağaç ve insan arasındaki akrabalık, onun çocuklarına verdiği öğütlerle vurgulanmıştır. Günümüzde Yakutlar ilk insanın kozmik ağacın içinde, belinden yukarıya çıplak bir kadın tarafından beslendiğine inanılır. (Bonnefoy, 2000: 27). Eski Türklerde gördüğümüz bu inancın izlerini günümüz masallarında halen görmekteyiz; fakat masallarda ağaçtan türeme gibi bir duruma “Zümrüdüanka” masalı dışında rastlanmamıştır. Ağaçtan türemeden daha çok kısır kadınların ağaç, elma veya herhangi bir meyve sayesinde gebe kalma durumları bulunmaktadır.

Ergun’a göre “ Hayat Ağacı” üzerine indiği ve kutlu doğumların bu şekilde gerçekleştiğine inanılmaktadır. Kutsal dinlerde vahiyler ışık-ateş-nur şeklinde kutsal ağaç üzerine indiği, hakanlar ve hakanların evlendiği kadınlar yine “ Hayat ağacı” nı sembolize eden ağaca inen nurdan doğduğu ve o ağaçtan beslendiklerine inanılmaktadır. (Ergun, 2004: 145-146).

Zümrüdüanka masalında üç kardeşin bir ağaçtan yaratılması söz konusudur.

Üç elma güzeli kem küm eden görücülerin dillerinin altındakini sezdikleri için önceden önce düşünüp taşındıkları gibi yapmış; söze şöyle başlayıp bağlamışlar: “ Biz üçümüz bir anadan, bir ağaçtan yaratıldık, gönüllerimiz bir düşünür, yüreklerimiz bir çarpar; gülersek beraber güler, ağlarsak beraber ağlarız. Allah yazar da dünya evine girersek günümüz bir, düğünümüz bir olsun.” dediler. (Güney, 1992: 273).

Çocuğu Olmayana Çocuk Veren Ağaç

Altay halk biliminde Kayın Ağacı'ndan inip yeni doğmuş çocuğa ad veren, insanlara yardım eden, aksakallı yaşlı motifler görmek mümkündür. Ancak Türk mitolojisinde ağaçtan doğma motifi görülmez. Kahramanlar ağaç yoluyla cennetten gelir. (Beydili, 2015: 28). Eski, Türk inancında bir dervişin veya evliyanın veya Hızır'ın su kenarında veya ağaç dibinde görüldükten sonra çocuğu olmayanlara yardım etme motifi en çok karşılaşılan inançtır. Günümüzde bu inancın yansımalarını masallarda halen görmekteyiz. Masallarda ağaç ile ilgili karşılaşılan en belirgin kutsallık elma veya bir meyve vasıtasıyla gebe kalmaktır.

Kırgız ve Kazaklarda kısır kadınlar, yalnız ağacın veya suyun yanında geceleyip kurban keserlerdi. Yakutlarda çocuğu olamayan kadınlar kutsal bir ağacın dibinde ak-boz bir at derisinin üzerinde oturur, ağlayıp sızlayarak Yer Sahibi'nden çocuk isterdi. (Beydili, 2015: 28). Türk inanç yapısında ağacın veya suyun yanında dileklerde bulunup Tanrı'dan çocuk isteme anlayışı günümüz masallarına aynı şekilde yansımıştır. Masallarda da yine ağaç veya suyun yanında derviş gözüdür, çocuğu olmayana elma verir ve bu elma sayesinde çocuk sahibi olurlar. Aslında burada ağaç, su, elma çocuk sahibi yapmak için Tanrı tarafından verilen bir sebeptir.

" Nar Tanesi II" adlı masalda suyun kenarına gelen derviş masalın kahramanına elma vererek çocuk sahibi olmasını sağlar.

" Pınarın başına oturur bakar ki ne atının izi ne de ayağının tozu ola bir derviş baba geliyor: 'Selamünaleyküm.' der. ' Aleykümselâm, İbrahim Bey.' ' Adımı bildin muradımı da vereceksin.' ' Muradın neyse ben veririm.' ' Benim muradım soyumun olmayışdır.' Derviş buna bir elma verir. ' Bu elmayı götür yarısını hanımın yesin yarısını da sen ye sizin çocuğunuz olur.' " (Seyidoğlu, 2006:142).

" Melikşah" masalında Hızır padişaha bir elma verir ve padişahın çocuk sahibi olmasını sağlar.

" Bir gün bir çimenlikte otururken bir derviş gelir.' Selamünaleyküm.' Padişah tedbil-i kıyafette olduğu için bunun kendisini tanımayacağını düşünür ve ' Aleykümselâm' der. ' efendim sizin vaziyetten anladım ki siz padişahsınız.' ' Padişah olduğumu nereden bildin?' ' Efendim sizin vaziyetinizden anladım.' ' Öyleyse benim kalbimdekini de bilip derdime derman olursun.' Meğer o adam Hızır'mış. ' Evet bilirim, siz bir şehzade istiyorsunuz.' Cebinden bir elma çıkarır ve verir. ' Akşam valide sultanla beraber bunu yersiniz. İnşallah bir şehzadeniz olur. Yalnız gelip ismini ben koyacağım, siz koymayacaksınız.' "(Seyidoğlu, 2006: 160).

" Ne İdim Ne Oldum, Ne Olacağım?" masalında derviş padişah ve vezire elma vererek onların çocuk sahibi olmasını sağlar.

" 'Geldik gidiyoruz. Şu kadar padişahlık yaptık, gücümüz de kalmadı. Bu malımız, mülkümüz kime kalacak, evladımız da yok ki ona kalsın.'

'Ne yapalım efendim, bir tedbir alalım. Böyle olmaz: evlat yok, çoluk çocuk yok.' Padişah bir gün veziri ile otururken bir derviş gelip buna bir elma verir. O gece hem padişah hem vezir elmaları yiyip gerdeğe giriyorlar. Günü ayı tamam olunca padişahın bir kızı, vezirin de bir oğlu oluyor." (Sakaoğlu, 2002: 356).

" Melikşah" masalında padişah suyun yanında otururken bir adam peyda olur ve padişaha elma vererek çocuk sahibi olmasını sağlar.

" Bir varmış bir yokmuş.... Evvel zaman içinde bir padişah varmış. Bu padişah çok zenginmiş ama çocuğu olmuyormuş. Bu padişah bir gün ailesiyle gezmeye gider. Yolda acıktıkları bir vakitte bir pınarın başında oturup yemeklerini yemişler, soğuk sulardan içmişler. Onlar suyun başında otururlarken bir adam peyda olur, yanlarına gelir:

' Padişahım, burada ne geziyorsun?'

' Sen benim padişah olduğumu anladın, derdimi de anlarsın.'

' Senin derdin çocuksuzluk.'

Bu adam bunlara çıkarıp bir elma verir. ' Bunu yiyince bir oğlan çocuğunuz olacak. Sakın ben gelmeden adını koymayın.' " (Sakaoğlu, 2002: 397).

"İlik Sultan" masalında derviş padişaha bir elma vererek onun çocuk sahibi olmasını sağlar.

" Vaktin birinde bir Mısır-Padişahı varmış. Bunun hiç çocuğu olmazmış. Bir gün Padişah tebdil-i kıyafet seyahate çıkmış. Yolda bir dervişe rastlamış. ' Selamün-aleyküm Derviş Baba!' 'Aleyküm-selam, Padişahım.' Padişah: ' Sen benim padişah olduğumu bildin, gönlümün muradım da bil.' demiş. 'Senin muradın dünyaya bir zürriyet getirmektir. Bu elmayı al. Yansım . Sultan hanım yesin, yarısını da sen ye. Dokuz ay sonra bir kızınız dünyaya gelecek. Onu iyi gözetin, gözü dışarıda olmasın.' demiş de kayboluvermiş Derviş." (Boratav, 1969: 228).

" Şah İsmail" masalında dervişin padişaha elma vermesi sonucu padişahın bir oğlu olur.

" Vardı, yoktu Allah'ın kulu çoktu. Bir padişah vardı, hiç evladı yoktu. Bu padişah bahçeye gezmeye çıktı, o orada düşünmeğe başladı. Yukarıdan bir derviş geldi, dedi:

' Padişahım, selamün aleyküm.'

Padişah selamını almadı, bir daha söyledi almadı. Üçüncü kere söyledi padişah duydu:

' Aleyküm selam.'

' Padişahım, selamımı neden almadın? Tanrı selamı alınmaz mı?'

' Ne Tanrı selamımı alayım, ben de koca bir padişahım, hiç evladım yok.'

' Evin yapıla, sözünde durursan Tanrı sana evlat verir, sözünde durmazsan vermez.'

' Peki, ben sözümde duracağım.'

Derviş, Padişaha iki tane elma verdi, dedi ki:

' Bu elmadan birini soy, Sultan hanımla beraber yeyin. Birini de atına yedir. Yalnız ben gelinceye kadar çocuğuna ad koymayacaksınız.'

' Peki.' " (Günay, 1975:341).

“Şifai ve Selvi Han” masalında dervişin Ebusef’e elma vermesi sonucu Ebusef’in çocuğu olur.

Günlerden bir gün Ebusef, Beyzade’nin yanına varup aşinalık etmek istedi ise de Beyzade hiç iltifat etmediğinden fakirliğine ve dar-ı dünyada hiç evladı olmadığına gücenüp hanesine gelerek ağlıyordu. Ol zaman naghah kapudan bir derviş girüp Ebusef’e niçin ağladığını sual etti. Ebusef de çocuğu olmadığı için ağladığını dervişe haber verdi. Derviş heman ol saat koynundan bir elma çıkarup Ebusef’e verdi:

- Al bunu ekl eyle. Mevla bir oğlan evladı verir ise adını Şifai koy. Diyüp kalkup Beyzade’nin yanına dahi varup ana da:
- Bir evladın olur; kız olur ise adını Selvi Han koy. Diyüp derviş gaip oldu. Vakıt tamam olunca Beyzade’den bir kız Ebusef’ den de bir oğlan dünyaya geldi. (Dilçin, 2002: 27).

“Esman ile Zeycan” masalında sultanın murat suyuna gidip kurban kesmesi sonucu sudan iki nar geldi ve bu iki nar sayesinde çocukları oldu. Bu masalda elmanın yerini nar almıştır. Bazen elmanın yerini bir narın aldığını veya bir ağaç yaprağının aldığını görebilmekteyiz. Karakaş’ın Kalafat’tan naklettiğine göre, “ Divriği’de Gazi Mansur köyü yakınlarındaki Ardiç Ağacı’nın meyvesi ve Koca Haydar türbesinin yanındaki söğüt ağacının yaprağının yenilmesi halinde döl tutmayan kadınların hamile kalabileceklerine inanılır. (Karakaş, 2014: 170).

Misafir, beye etti:

- Beyin ne düşünüyorsunuz?
- Bey:
- Sultanım, ikimizin de dünyaya zürriyetimiz gelmedi. Diyince, misafir eline kalemi alup üç satır yazı yazdı. Beyin eline verdi. Bey de yazıcıya verdi. Yazıcı alup çekmece üstüne bıraktı. Çün sabah oldu. Misafir etti:
- Bir kurban alasin, Murat suyuna varasin. Murat suyundan iki dalga kopar. Bu dalgaların arasında kurbanı kesüp bırakın, dedi. Şimdi bunlar bir kurban aldılar. Murat suyuna vardılar. Sabah namazını kıldıktan sonra sudan iki dalga koptu. Kurbanı kesüp bu iki dalganın arasına bıraktılar. Bu dalgadan iki nar geldi. Dualar ederek Deviş İsmail narları aldı. Beyin katına geldi. Ol iki narı bıraktı. Birin Bey aldı, birin Derviş aldı. Misafir etti:
- Sultanım, bu narları alıp eve gidin. Yarısın sen yi, yarısın hanımlar yesin. Dokuz ay on bir gün deyince dünyaya iki zürriyetiniz gele. Oğlan olursa adı Esman, kız olursa adı Zeycan olsun. Sakın bunları birbirinden ayırmayasınız, dedi. (Dilçin, 2002: 94).

“Sefa ile Cefa” masalında padişah bir alıç ağacının dibinde dinlenirken yaşlı bir dede çıkıp gelmiş ve çocuğu olmayan padişaha elma vererek çocuk sahibi olmasını sağlamış.

Kadınlar, kocalarının hazırlığını yapmış. Paşa ile vezir yola çıkmış. Bir çayırın üzerine gelmişler. Paşa; “Bu çayırdaki biraz oturup dinlenelim.” demiş. Atlarını çayıra bağlamışlar, kendileri de bir alıç ağacının altına geçip oturmuşlar. Yaslı bir dede çıkmış; “Burada ne geziyorsunuz.” demiş. Paşa; “Herkesin çoluğu çocuğu var, akraba ziyaretine gidiyor. Bizimse yanına gidecek kimsemiz olmadığı için gezmeye çıktık.” demiş. İhtiyar; “Size bir elma vereceğim. Bu elmayı ikiye bölüp eslerinizle birlikte yerseniz çocuğunuz olur. Elmanın kabuklarını atlarınıza verirseniz, atların da birer tayı olur. Yalnız ben gelene kadar çocuklarınıza isim takmayacaksınız.” demiş. Paşa ile vezir, elmayı almış eve dönmüş. Elmaları eşleriyle birlikte yemişler. Elmanın kabuklarını da atlarına yedirmişler. Aradan dokuz ay on gün geçmiş, paşa ile vezirin birer oğlu olmuş; atların da birer tayı olmuş. (Doğan, 2006: 274).

“Keloğlan” masalında dervişin padişaha verdiği elma sayesinde padişah çocuk sahibi olmuş.

Bir varımış bir yoğumuş, bi de vahding birliğinde bir padişah varımış. Padişahın oğlu uşaa olmazmış. Zürüyeti dünyaya gelmezmiş. Dimiş ki: Git avrat, dimiş. Ben hasbahçiye gidiyom, demiş. Hasbahçiye varmış. Abdest almış, namaza durmuş. Selam virincik sağ yanından bir derviş çıkmış. Selamünaleyküm derviş baba, diyor. Aleykümselam padişahım, diyor. Benin padişah olduğumu nerden biliyon, diyincik. Bizlere malum oluyo, diyor. Padişah da: Sizlere malumise derdim de sanga malum, diyor. Derviş de: Sening derding de ne var, oolung uşaan olmaz, zürriyeting dünyaya gelmez, diyor. Şu elmayı götür, diyor. Yarısını sen yi yarısını avradınga yidir, diyor. Avradıyng çocuğu olur, oolunguz olur ya, diyor. Adını goma ben varır adını gorum, diyor. Padişah da: İyi, diyor. (Öcal, 1999: 222).

“Akgavak Gızı ile Babörek” masalında çocuğu olmayan adamın biri çeşme başında ak sakallı bir pir ile karşılaşır ve pir bu adama elma vererek çocuk sahibi olması sağlar.

Adamın biri bizim çocuğ niye olmuyor diyor. O arada bu yola revan oluyor. Az gidiyo, uz gidiyo, dere tepe düz gidiyo altı ay bi güz giddikten sonra bir bahar esnasında bir çişmiye geliyor. Diyorki yav şu çişmiye geldik bir su içiyim, bi namaz gilyim Allah’a dua idiyim, bahalım diyor. Oturuyor namazını gılıyor, duasını idiyor.

Bi de ağ sahali bi pir garşısına geliyor. Pir diyor ki: Hacemmi niriye gidiyong, diyor. Ben Allah’a danışmaya gidiyom. Neyi danışacaang, diyor. Benim çoluğum çocuğum olmuyor, benim atım da gunnamıyor, itimde gunnamıyor. Bunun sebebini Allah’a danışacam, diyor. Pir: Tamam, diyor. Adama bir elma viriyo. Elmayı yi kabıgnı da atınga yidir. Ating senin de itiyin de yavrısı olur, diyor. (Öcal, 1999: 319).

“Kara Yılan” masalında çocuğu olmayan padişah bir çeşme başında bir derviş ile karşılaşır ve derviş padişahın çocuk sahibi olması için bir elma verir.

Vezir: “ Padişahım bunun için esef etme, yarın sizinle tabdili kıyafet olur seyyah çıkarız, belki uradımız memleketlerde bunun bir çaresine rast geliriz.” der. Bunun üzerine bunlar sabah olunca tebdili kıyafet olurlar, seyyah çıkarlar; bir zaman gittikten sonra bir çeşme başına varırlar, biraz dinnenmek için orada otururlar. Karşı taraftan aksakallı nur yüzlü beyaz elbiseli bir derviş gelir, bunlara selam verir; derviş cebinden bir elma çıkarır:

“ Ey Padişahım, bu elmayı al yarısını sen ye, yarısını da sultan hanıma ver, inşallah Allah size bir evlad verir.” der kaybolur. Bunlar elmayı alırlar saraya geri dönerler, akşam padişah elmanın yarısını kendi yer, yarısını sultan hanıma verir, sultan hanım o gece gebe kalır. (Kunos, 1998: 203).

“Güzel Ahmed” masalında deviş çocuğu olmayan padişaha Allah senin duanı kabul etti, al şu elmayı ye diyerek çocuk sahibi olması sağlanır.

Padişah sual eder:

“ Nedir büyüün sizin bu haliniz?”

“ Ne olacak Allah bize bir erkek evlad ihsan etmedi, onun için mükedderim.” Padişah lalası ile beraber bir gümüş asa ile bir gümüş çarık seyyaha çıkarlar; gezerlerken karşılarına bir derviş rast gelir. “ Uurlar olsun padişahım” deyüp padişah tahayyürde kalır, çünkü tebdil-i kıyafet idi: “ Vay derviş, sen benim padişah olduğumu bildin, göynümdeki muradımı da bilirsin.” Derviş: “ Padişahım Allah u Teala hazretleri senin duanı kabul etti, al şu elmanın yarısını sen ye, yarısını dahi hanımına yedir, kabuklarını sizin bir doğuramaz kısrağ vardır ona yedirin, senden bir erkek evlad, kısrağdan da bir tay gelir, ben gelmeyince ismini koyma.” deyüp derviş gider. (Kunos, 1998: 262).

“Sefa ile Cefa” masalında padişah çeşme başında bir derviş ile karşılaşır ve derviş padişaha bir elma vererek bu elma sayesinde çocuk sahibi olacağını söyler.

Günün güneşinde ayın ayazında birkaç gün dolaşıp gide gide bir çeşmenin başına varırlar. Arı sudan abdest alıp gönüllerini Tanrı’ya yöneltir, öğle namazında dururlar. oturup selam verdikten sonra iki ellerini açar; açık gönülle, yana yakıla duaya başladıktan sırada hemen yolun tozları içinden bir derviş çıkagelir. o da onlarla bir olur, duaya katılır. “ Amin!” dedikten sonra: “ Uğurlar ola padişahım, işin hayırlı, vaktin uğurlu, yolun kısa, devletin yüce, ömrün uzun ola, Tanrım has niyetlerini rast getire!” deyince, padişah: “ Eyvallah derviş baba, Tanrı günahlarımızı affetsin, duan tez vakitte yerini bulsun. buyur, birlikte öğün edelim; ama sen ilk görüşte benim padişah olduğumu nereden anladın? tebdil gezdiğimi bildiğine göre elbette yüreğimin dileğini de bilirsin.” deyince bu derviş bilgece gülümseyip elinin ayasıyla padişahla lalasının sırtını sıvazlamış:

“ Ey padişahım, senin bu yaşa dek çocuğun olmamıştır. Buna üzülür, dertlenirsin.” dedikten sonra göğsünden bir elma çıkartıp:

“ Bu elmayı soyarsanız; yarısını sultan hanımla birlikte yerseniz, yarısını da lalaya verirsiniz o da karısıyla yer. her ikinizin de vakti erişince çocuklarınız olacak. şükredin oturun, sakın ben gelmeyince çocuklara ad vermeyin.” diyerek elindeki elmayı padişaha vermiş. (Alangu, 2008: 214).

“Karayılan” masalında çeşme başında bir derviş ile karşılaşan padişah dervişten elma alarak çocuk sahibi olur.

Terleri sırtlarından çıkıncaya kadar birkaç menzil durup dinlenmeden yürüdüktan sonra yol kenarındaki bir çeşme başına kavuşur, soluk almak, birkaç lokma yemek için mola verirler. Ellerini, yüzlerini yıkayıp şöyle çeşme başında koyu gölgeli bir ağacın altına çekilirler. Biraz dinlenir, azık torbalarını açar, bir iki lokma yiyip canlanıp güçlendikleri sıra gittikleri yolun karşısından aksakallı, nur yüzlü sırtına bir ak aba giymiş bir derviş babanın belirip geldiğini görürler. Bu derviş çeşmeye yanaşır şöyle bir durup elini göğsüne bastırır.

“ Aman Derviş Baba himmetini esirgeme. Yaşın koca, bilgin yüce, gücün yetişir, bir uçtan uca. Aman bir oğlum olsun da, isterse yılan olsun...” diye yana yakıla yalvarınca bu derviş yine arifane gülümseyip elini göğsüne bastırır, başını eğer ve göğsünden kocaman bir al elma çıkarıp padişaha uzatır:

“ Ey padişahım, bu elmanın yarısını siz yarısını da sultan hanım yesin, Tanrı'nın büyüklüğüne sığınan ben himmet ettim, o ihsan etsin,günahlarınızı bağışlasın, dileğinizi yerine getirsin” deyip bir duman içinde kaybolur gider. (Alangu, 2008: 265-266).

“Dervüş Baba” masalında padişah dervişten alıp yediği elma sayesinde çocuk sahibi olmuştur.

Bir padişah varmış. Padişahın heç çocuğu yoħ. Ğalınmışlar bir arada işte hanımnan özi. Bi de baharlar ğapi açıldııı, bi dervüş çıħdı, geldi.

Deyi:

- Selamünaleyküm!
- Aleykümesselâm! didi padişah.

Dervüş oturdi, yedi, içti.

Bizim padişah dedi:

- Menim çocuğum yoħtur.

Dervüş çıħarttı dagarcıgından bi büyük alma. Munın yarısını verdi ğariyaa, yarısını da padişaha virdi.

Dedi ğadına:

- Buni siz yeen, hamile olursız.

Bi zeman ğaldi. Ğaldııı, zeman ay aydan geħti, ğün ğünden geħti; bu arvat hamile ğaldi. Hamile ğaldııı, epeyce ğaldi... İşte, dokuz ay tamam oldi, hanım dogdi. (Anama diyim.) (Kasımoğlu, 2010: 342).

“Zöhre Bani” masalında padişahın bir dervişten elma alıp hanımı ile birlikte aldığı elmayı yemeleri sonucu çocuk sahibi olmuşlar ve derviş çocuğun ismini de Zöhre Bani vermiş.

Zemanın birinde bir padişah varmış. Evladi yoħmuş. Bi ğün bele bahçasında oturmuş, çoħ düşünümüş. Bi dene dervüş ğapidan ğirmiş içeri.

Didi:

- Selamünaleyküm!
- Aleykümesselam! didi.

Didi:

- Hacı, sen niye düşünisen elin özinde, dirseğin dizinde? Biz düşünük ki, gece günüz rızh dolanırh, rızha gidip gelirik. Bu devlet, bu zinnet; bu meşagğat!

Didi:

- Nedim devleti, nedim zinneti!

Didi:

- Niye?

Didi:

- Evladım yohtur!

Didi:

- Evladın yohtur? Baħ, sana bir elma verecem, o elmayı yiyeceksen. İnşallah, Allah sana bir ğız evladi verir. İsmi, Zöhre Bani'dır; hama gözi dışarda olacaħ.

Elmayı aldı. Aħşam eve geldi. Almanın yarısını verdi hanıma, yarısını da kendisi yedi. Get zaman, gel zaman... Onnarın bir ğız evladi oldii. İsmi de Zöhre Bani biraħtilar. (Kasımoğlu, 2010: 358).

“Üç Elma” masalında ağaç bir adama murat elması yiyerek çocuk sahibi olacağını söylemiş.

Bu söz üstüne utancından koca bir ağacın dili tutulmuş amma, Hikmet-i Hüda kuru ağacın biri lisanı hal ile: “ İmdi sabretmesini biliyorsan üstündeki o filizleri koparıp ele, güne karşı dikiver; bir gün gelir, benim vermediğimi o verir sana. Adam sende, deme; vereceği elma murat elmasıdır. Yarısını sen ye, yarısın padişaha yedir; dilerim Allah, umarım Allah her ne muradın varsa verir inşallah!” (Güney, 1971: 79).

Tanrı'nın kutsallığının yeryüzüne aktarılmasında özellikle çocuk sahibi olmayanlara çocuk lütfetmesinde ağacın, elmanın veya diğer meyvelerin aracı olması durumu Türk inancında önemli bir yere sahiptir. “ Yaratılış konulu mitlerde kutsal kitapların aktardığı bilgilerden de anlaşılacağı üzere meyve, yaratılışın gerçekleştiği andan itibaren insan hayatında önemli ve belirleyici bir yere sahip olmuştur. İlk insanların cennetten çıkartılıp dünya üzerine indirilmesine ve dişiye çocuk doğurma vasfının verilmesine neden olan ‘ yasak meyve’ (elma, incir vs.) olgusu, dünya üzerinde yine benzer bir görevde çocuksuzluk ya da kısırlığın ortadan kaldırılabilmesinde yani soyun devamlılığında önemli bir araç olark nitelendirilmiştir. (Aça, 2008: 240).

Karakaş'ın Öger'den naklettiğine göre “Kaşgar'daki Ordam köyünde her yıl muharrem ayında kadınlar çocuk dilemek için civardaki kabirlere giderler. Buradaki velilerin mezarları arasındaki ağaçlardan düşen yaprakları ovalayıp yerler.” (Karakaş, 2014: 170). Bu inancın izleri yukarıdaki masal örneklerinde de halen yaşamaktadır. Derlenen bu masalarda doğurganlık özelliğinin kazanılmasına neden olan meyvenin elma olduğuna inanılmaktadır. Bu noktada Türk inancında elma, üremenin sembolü olmuştur.

Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar insan bitki ilişkisi çeşitli şekillerde kendini her zaman göstermiştir. İnsanoğlu çeşitli tehlikelerden korunmak, beslenmek, hayatını devam ettirebilmek vb. sebeplerle doğa ve bitki ile ilişkisini her zaman sürdürmüştür. “ Yaşamın iki düzlemi arasındaki çevrim iki gruba ayırabileceğimiz efsane ve masalarda sık sık karşımıza

çıklar: a) Öldürülen bir insanın çiçeğe ya da bir ağaca dönüşmesi, b) Bir meyve ya da bir tohum aracılığıyla mucizevî bir biçimde döllenme. (Eliade, 2014: 300).

Çocuksuzluğun ortadan kaldırılmasında aracı olan elma, mitolojik düşüncenin ve halk inanışlarının masallara yansımalarına bir örnektir.

Sonuç

Kültlerin Türk dili ve kültürünün gelişmesinde ve zenginleşmesinde oynadığı önemli rolün tespitinde Halk Bilimi yöntem ve bulgularının yadsınamayacak kadar önemi vardır. Bu bilim günümüz inanç sistemlerinin köklerini Eski Türk Tarihi anlatılarında ve anlatmalarında arar. Anlatının içinde bulunduğu inanış biçimi kültür aracılığıyla masallarda, efsanelerde, destanlarda çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Eski Türk toplumunun sahip olduğu inanç sistemlerinin ve kültürlerin kalıntıları günümüz Türk toplumunda halen yaşamakta ve yaşatılmaktadır.

Yer- su kültürleri içerisinde son derece önemli olan ağaç kültü Türklerin dinler tarihinde süresinde ve inanç sistemlerinde aynı zamanda dünya üzerindeki birçok kültürde karşımızda çıkan önemli bir olgudur. Dinler tarihi süreci içerisinde pek çok kültürün anlatmalarında ağaç kültü karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde Anadolu coğrafyasından derlenen masallarda ağaç kültürünün halen bütün canlılığı ile yaşadığını/ yaşatıldığını görmekteyiz.

İşlevsel anlamda sınıflandırdığımız ağaç kültürünün çeşitli işlevlerinin halen bu kültür coğrafyasında yaşadığını masallar sayesinde tespit etmiş bulunmaktayız. Ancak mitolojik dönemdeki bazı işlevlerin silindiğini, bazılarının halen hiç değişmeden devam ettiğini, bazılarının ise kısmi bir değişime uğrayarak İslamiyet'in kabulünden sonra İslami değerlerle bütünleşerek devam ettiğini tespit etmiş bulunmaktayız. Bu durum ise inanç bağlamında kültürlerin senkretik yönünü ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- Aça, Mehmet (2008) “ Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/5.
- Alangu, Tahir (2008) Billur Köşk Masalları, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Almanca-Türkçe Sözlük 1 A-N. (1993). (Hazırlayan: Prof. Dr. Vural Ülkü). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alptekin, A. Berat (2002) Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2007). *Türk Mitolojik Sistemi*. C. 2. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Beydili, Celal (2015) Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük, Çev. Eren Ercan, Ankara: Yurt-Kitap Yayın.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 64 Kasım – Aralık 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X Calal-Abad Uluslararası Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü

Calal-Abad – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

- Bonnefoy, Yves (2000) Mitolojiler Sözlüğü I. Cilt, (Yayına Hazırlayan, Levent Yılmaz)
Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (1969). Az Gittik Uz Gittik, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük. (1999). (Hazırlayan: Tahsin Saraç). İstanbul: Adam Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2003) Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dilçin, Dehri (2002) Çankırı Masalları, Ankara, Okuyan Adam Yayınları.
- Doğan, Abdullah (2006) Adıyaman Yöresi Masalları Üzerine Bir İnceleme, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Eliade, Mircea (1999) Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri. Çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi.
- Eliade, Mircea. (2014) Dinler Tarihine Giriş. Çev. Lale Arslan Özcan İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Erginer, Gürbüz. (1997). Kurban-Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri. İstanbul: YKY.
- Ergun, Pervin, (2004), Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ergun, Pervin (2010) “ Türk Gelinin Mitolojik Göçü” Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 24.
- Günay, Umay (1975). Elazığ Masalları (İnceleme). Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Güney, Eflatun Cem (1971) En Güzel Türk Masalları, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Güney, Eflatun Cem (1992) Masallar, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güney, Eflatun Cem (2006) Evvel Zaman İçinde, Ankara: Kapadokya Yayıncılık.
- Hoppal, Mihaly. (2001) “Sibiryaya Şamanizmde Doğa Tapınımı” Çev. Gürbüz Erginer, Atatürk Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi 41-1, 209-225 s.
- İnan, Abdülkadir (1986), Tarihte ve Bugün Şamanizm, TTK Yayınları, Ankara.
- İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü. (1994). İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Karakaş, Rezan. (2014). “ Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler” Milli Folklor Dergisi, 102. Sayı.

- Kasımoğlu, Handan (2010) Van Yöresine Ait Türk Halk Masalları. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Kunos Ignaz, Wilhelm, Radloff (1998). Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII, (Çev. Saim Sakaoğlu, Metin Ergun), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1983). Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Öcal, Ahmet. (1999) Karakuyu Köyü (Boğazlıyan- Yozgat) Çevresi Masalları Metinler ve İncelemeler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum.
- Ögel, Bahaeddin. (2006) Türk Mitolojisi II. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Roux, Jean Paul (1999) Altay Türklerinde Ölüm, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Sakaoğlu, Saim (2002). Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sarıyüce, Hasan, Latif, (2010) Anadolu Masalları, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Seyidoğlu, Bilge (2006). Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırma. Ankara, Erzurum Kitaplığı, Dergâh Yayınları.
- Schimmel, Annamarie (1999) Dinler Tarihine Giriş, İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Şimşek, Esmâ (1990) Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. Elazığ.
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, İsmail. (2002) Türk Düşüncesinde Kozmogoni- Kozmoloji, Konya: Kömen Yayınları.
- Tezel, Naki (1985) Türk Masalları Cilt II, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Taner, Nuri (1995) Yalova Masalları, İstanbul: Ortipa Yayıncılık.
- Yavuz, Muhsine Helimoğlu (1994) Masallar (Cigaramın Üstünde Bir Topal Karınca) , Ankara, Doruk Yayınları.